

Brief aan de leden
T.a.v. het college en de raad

Datum
10 december 2019
Kenmerk
TLD/U201901404
Lbr. 19/105
Telefoon
070 - 373 83 93
Bijlage(n)
3

Onderwerp
Nieuwe VNG Model Referendumverordening

Samenvatting

Met deze ledenbrief bieden we u de nieuwe VNG Model Referendumverordening aan. In 2009 verscheen de huidige Model Referendumverordening. De afgelopen tien jaar is ruime ervaring opgedaan met zowel lokale als nationale referenda. Deze kennis is verwerkt in het nieuwe model.

De modelverordening is ingrijpend gewijzigd ten opzichte van het model uit 2009. Er is gekozen voor het aanbieden van een geheel nieuw model. Deze ledenbrief licht artikelsgewijs toe welke relevante aanpassingen zijn gedaan ten opzichte van de eerdere modelverordening en waarom. Deze toelichting kan tevens dienstdoen als implementatiehandleiding.

Aan de leden

Datum

10 december 2019

Kenmerk

TLD/U201901404

Lbr. 19/105

Telefoonnummer

070 - 373 83 93

Bijlage(n)

3

Onderwerp

Nieuwe VNG Model Referendumverordening

Geacht college en gemeenteraad,

1. Aanleiding

Met deze ledenbrief bieden we u de nieuwe VNG Model Referendumverordening aan. In 2009 is de vorige versie van de Model Referendumverordening verschenen. De afgelopen tien jaar is ruime ervaring opgedaan met zowel lokale als nationale referenda. Deze kennis is verwerkt in het nieuwe model. De modelverordening is ingrijpend gewijzigd ten opzichte van het model uit 2009. Er is gekozen voor het aanbieden van een geheel nieuw model. Deze ledenbrief licht artikelsgewijs toe welke relevante aanpassingen zijn gedaan ten opzichte van de eerdere modelverordening en waarom. Deze toelichting kan tevens dienstdoen als implementatiehandleiding.

Om tot een goede en bruikbare modelverordening te komen, heeft de VNG een klankbordgroep ingesteld. De klankbordgroep bestaat uit wetenschappers (vaak met lokale referenda-ervaring) en leden van de VNG-commissie Raadsleden en Griffiers. Hun waardevolle input is in de modelverordening verwerkt.

2. Aanpassingen in hoofdlijnen

De Model Referendumverordening is geheel herzien: artikelen zijn kritisch bekeken, beter geformuleerd en duidelijker opgebouwd en gerangschikt. De belangrijkste inhoudelijke wijzigingen zijn ten opzichte van de eerdere versie zijn:

- De modelverordening voorziet in drie referendumvarianten waaruit de raad kan kiezen: de mogelijkheid dat kiesgerechtigden het initiatief nemen voor een referendum, de mogelijkheid dat de raad het initiatief neemt en de variant waarbij beide opties worden mogelijk gemaakt.

- Bij een referendum op initiatief van kiesgerechtigden worden op twee verschillende momenten ondersteuningsverklaringen getekend, bij het inleidend verzoek en bij het definitief verzoek. In de modelverordening is tot uitdrukking gebracht dat de groep van personen die een ondersteuningsverklaring kan tekenen niet statisch is: een persoon die nog niet (of juist wel) kiesgerechtigd was ten tijde van het inleidend verzoek kan dat wel (of juist niet) zijn ten tijde van het definitief verzoek.
- Bij een referendum op initiatief van kiesgerechtigden kan bij het definitief verzoek op digitale wijze de ondersteuningsverklaring worden afgelegd, naast de papieren mogelijkheid. Digitale dienstverlening is immers, naast papier, tot de standaard gaan behoren. Daarnaast is bij referenda op zowel nationaal als lokaal niveau door initiatiefnemers gebruik gemaakt van digitale applicaties om ondersteuningsverklaringen op te halen die later werden uitgeprint en op papier ingediend. Het gaat om (deels) privacygevoelige gegevens, het is goed dat de gemeente deze gegevens beheert en verwerkt volgens de geldende wet- en regelgeving.
- Er wordt een richtlijn gegeven voor het aantal ondersteuningsverklaringen voor het inleidend en het definitief verzoek. Er bestaan verschillen tussen gemeenten op dit punt, zeker als gekeken wordt naar de wat oudere verordeningen. Een tiental meer recente gemeentelijke referendumverordeningen levert echter een vrij eenduidig beeld op. Voor het inleidend verzoek wordt gekozen voor een aantal ondersteuners dat uitkomt op 1% van de kiesgerechtigden. Voor het definitief verzoek is een aantal ondersteuners nodig dat bestaat uit 5% van de kiesgerechtigden
- Er wordt geen opkomstdrempel voor een geldig referendum gehanteerd. Een referendum is altijd een advies aan de raad, deze neemt uiteindelijk het besluit. Daarnaast zorgt een opkomstdrempel in de praktijk voor verwarring en mogelijk strategisch stemgedrag in de vorm van thuisblijven. Dat strookt niet met de gedachte dat een referendum een participatie instrument van en voor burgers is.
- De modelverordening is uitgebreid met een subsidieregeling voor activiteiten die burgers en (maatschappelijke) organisaties willen organiseren ter ondersteuning van het publieke debat en meningsvorming. Op deze subsidieregeling is de Algemene subsidieverordening (hierna: ASV) niet van toepassing.
- De taken van de referendumcommissie zijn duidelijker omschreven. Het onderwerp dat ten grondslag ligt aan een referendum ligt doorgaans politiek gevoelig. De meerderheid van de raad of een groep burgers geeft aan dat een voorgenomen besluit (nog) niet hun steun heeft of wenst een uitspraak van de bevolking. Maar het is wel de gemeente die het referendum organiseert, de subsidies voor opkomst bevorderende activiteiten verstrekt en de voorlichting geeft. Een onafhankelijke en neutrale referendumcommissie met deskundigen die adviseert over en toeziet op het referendumproces levert een belangrijke bijdrage aan een goed verloop van het referendumproces.

3. Het referenduminstrument

Een referendum is een democratisch instrument waarbij de burger zich kan uitspreken over een politieke kwestie. Het is een instrument dat op lokaal niveau regelmatig wordt toegepast, een op de drie gemeenten heeft een Referendumverordening. In de afgelopen tien jaar zijn er zesendertig lokale referenda gehouden.

Op provinciaal en nationaal niveau is het instrument minder succesvol. Er zijn vijf provincies met een Referendumverordening, maar er is nog nooit een provinciaal referendum gehouden. Op nationaal niveau heeft de Wet raadgevend referendum drie jaar bestaan (deze is in juli 2018 ingetrokken). Op basis van deze wet zijn er twee landelijke referenda gehouden.

Het referendum als democratisch instrument is een relatief zwaar middel om burgers te laten participeren. Zwaar, omdat het een langdurig proces is en organisatorische kosten met zich mee brengt. Het is dan ook een instrument waarbij kiesgerechtigden, als zij het initiatief nemen, enige moeite moeten doen om aan te tonen dat er voldoende draagvlak is.

Een handreiking over lokale referenda is te vinden op: https://www.lokale-democratie.nl/sites/default/files/2017-11/Handreiking%20lokale%20referenda_0.pdf.

Initiatief van kiesgerechtigden of van de raad

Vaak wordt gesproken van een raadgevend (op initiatief van kiesgerechtigden) en van een raadplegend (op initiatief van de raad) referendum. Omdat deze termen regelmatig tot verwarring leiden, worden ze in de Model Referendumverordening niet gebruikt. In plaats daarvan is gekozen voor 'initiatief van kiesgerechtigden' (artikelen 5 en 6) en 'initiatief van de raad' (artikel 7).

Voorgenomen besluit

De Model Referendumverordening gaat uit van referenda op basis van een 'ontwerp raadsbesluit', zoals door de meeste gemeenten toegepast. Er is dus geen sprake van een 'correctief referendum' (referendum op basis van een genomen besluit dat door burgers kan worden 'gecorrigeerd' door het houden van een referendum). De keuze voor een voorgenomen besluit heeft twee redenen. Allereerst is de uitslag van een referendum altijd een advies van kiesgerechtigden aan de raad. Het ligt voor de hand dat het advies wordt uitgebracht voordat de raad het besluit neemt zodat dit advies meegewogen kan worden bij besluitvorming. Daarnaast is een correctief referendum ingewikkeld qua proces. De genomen en bekendgemaakte raadsbesluiten zullen opgeschort moeten worden qua uitvoering, in eerste instantie voor de termijn waarop een referenduminitiatief kan worden ingediend en mogelijk later voor de termijn die nodig is voor het houden van een referendum. Dit vergt diverse besluiten (opschorten en/of inwerkingtreding) wat kan leiden tot (financiële en/of juridische) risico's als hierbij een fout wordt gemaakt.

Advies van burgers

Het referendum is te zien als een advies van burgers aan de raad over een ontwerp raadsbesluit, dus een voorgenomen besluit. Er is geen sprake van een 'bindend referendum' (bindend betekent dat de uitslag van het referendum uitgevoerd moet worden). Dit is in Nederland niet mogelijk. Hiervoor zou de Grondwet gewijzigd moeten worden.

4. Andere participatie-instrumenten

Naast het referendum zijn ook andere instrumenten denkbaar om burgers te betrekken bij de politieke besluitvorming. Soms ligt het initiatief hierbij bij de gemeente, soms bij de burger. Enkele instrumenten zijn: burgerparticipatie, burgerraadpleging, digitale meningspeiling, burgerinitiatief en volksinitiatief. Sommige gemeenten hebben de Referendumverordening uitgebreid met enkele van deze instrumenten.

5. Handreiking participatie-instrumenten in najaar 2019

Het programma "Democratie in Actie" zal eind 2019 een afwegingskader voor participatie-instrumenten (handreiking) aanbieden. Het programma is een samenwerking van BZK, VNG en de beroeps- en belangenverenigingen. Het programma wil gemeenten versterken en ondersteunen bij de vernieuwing van de lokale democratie. De handreiking die nu wordt ontwikkeld, is bedoeld om gemeenten te helpen bij de afweging welk participatie-instrument zij kunnen inzetten bij welk maatschappelijk vraagstuk en op welk moment. Aan het begin van een proces kunnen andere instrumenten ingezet worden dan aan het eind van een proces. Ook worden de sterke en zwakke

kanten van de verschillende instrumenten belicht. Zo is een referendum op initiatief van kiesgerechtigden een instrument dat aan het eind van een proces plaatsvindt en is een van de sterke kanten dat het een instrument is waar veel burgers bij betrokken zijn. Een referendum op initiatief van de raad kan ook eerder in het besluitvormingsproces ingezet worden, bijvoorbeeld om kiesgerechtigden te laten kiezen uit verschillende alternatieven, waarbij het gekozen alternatief verder uitgewerkt wordt.

6. Model Referendumverordening

De Model Referendumverordening kent diverse artikelen die facultatieve of nader door de gemeente in te vullen onderdelen of keuzemogelijkheden bevatten. Veelal zullen de daarbij te maken keuzes al gemaakt zijn bij de eerste implementatie. Uiteraard kunnen er met de onderhavige wijziging andere keuzes gemaakt worden. De nieuwe, nog lokaal te maken keuzes worden hieronder toegelicht.

Verder is de toelichting bij de modelverordening grotendeels zo opgesteld dat gemeenten deze kunnen overnemen als ze ook de bepaling waar de toelichting bij hoort overnemen. Afhankelijk van de gemaakte keuzes zullen dus bepaalde onderdelen van de toelichting wel of juist niet geschikt zijn voor overname. Los van de keuzes die specifiek worden aangegeven in de modelverordening, kan ook op andere punten worden gekozen voor lokaal maatwerk en kunnen bepalingen worden aangepast of toegevoegd.

Aanhef

In de aanhef, na “gelet op”, dienen enkel die artikelen vermeld te worden waaraan in de verordening uitvoering gegeven wordt. In artikel 84 van de Gemeentewet is bepaald dat de raad, het college of de burgemeester andere commissies dan bedoeld in de artikelen 82, eerste lid, en 83, eerste lid, van de Gemeentewet kan instellen. Daaraan kan uitvoering worden gegeven ten behoeve van een in te stellen referendumcommissie. Artikel 149 van de Gemeentewet (“De raad maakt de verordeningen die hij in het belang van de gemeente nodig oordeelt”) is de (autonome) grondslag van de Referendumverordening. Artikel 154 van de Gemeentewet betreft de strafbaarstelling door de raad van overtredingen van zijn verordeningen (uitgewerkt in artikel 14).

Artikel 2. Referendum, initiatief, onderwerpen

Eerste lid: In de Model Referendumverordening zijn drie referendumvarianten opgenomen: de mogelijkheid dat kiesgerechtigden het initiatief nemen voor een referendum, de mogelijkheid dat de raad het initiatief neemt en een mogelijkheid voor beide opties (de keuzemogelijkheid in het eerste lid). Zie verder hieronder de artikelen 5 tot en met 7. Veel gemeenten hebben een verordening die beide vormen regelt, vandaar dat het model hierbij aansluit. Uiteraard is het mogelijk om een verordening op te stellen waarbij alleen kiesgerechtigden de mogelijkheid krijgen om een referendum te organiseren, of een verordening met een referendum op alleen initiatief van de raad.

Tweede lid, onder j: De algemene uitzonderingsgrond in het tweede lid, onder j, benadrukt en garandeert de beoordelingsvrijheid van de raad. Het is een bepaling die wel in de Model Referendumverordening van 2009 stond, maar niet was opgenomen in de Tijdelijke referendumwet of de Wet raadgevend referendum. De keuze voor het niet opnemen van deze uitzonderingsgrond hangt samen met de gedachte dat enerzijds voorkomen moet worden dat de verordening een leeg instrument wordt waarbij het praktisch onmogelijk wordt een referendum te organiseren. Anderzijds is het voor de burger belangrijk dat duidelijk is over welke besluiten geen referendum kan worden gehouden. Een algemene uitzonderingsgrond strookt niet met deze gedachten.

In de praktijk wordt deze algemene uitzonderingsgrond door gemeenten wel gebruikt. Deze uitzonderingsgrond kan bijvoorbeeld toegepast worden als er over het onderwerp al een uniforme openbare voorbereidingsprocedure is geweest. Ook kan deze bepaling worden toegepast als het belang van een referendum niet opweegt tegen de verantwoordelijkheid van de raad voor kwetsbare groepen en hun plaats in de samenleving (soms betreft dit mensen die zelf niet kiesgerechtigd zijn). Er kan verder sprake zijn van fatale termijnen of de mogelijkheid van grote financiële claims. Als de raad gebruik maakt van de algemene uitzonderingsgrond moet dit goed worden gemotiveerd. Het betreft een besluit waartegen beroep open staat. De referendumcommissie heeft een belangrijke rol bij de advisering over de toepassing van met name deze uitzonderingsgrond. Omdat de raad beoordelingsvrijheid heeft, toetst de rechter terughoudend (zie ABRvS 23-04-2014, ECLI:NL:RVS:2014:1402).

Zie verder voor de toepassing van een vergelijkbare maar ruimere uitzonderingsgrond Rb Oost-Brabant, ECLI:NL:RBOBR:2016:3494 (asielzoekerscentrum Den Bosch): de raad kon in redelijkheid tot het oordeel komen dat het inleidend verzoek moest worden afgewezen. In Rb Noord-Holland ECLI:NL:RBNHO:2017:11154 oordeelde de rechter dat de raad niet afdoende had gemotiveerd dat er dringende redenen zijn als bedoeld in artikel 3, aanhef en onder k, van de Referendumverordening Zaanstad (dezelfde uitzonderingsgrond als in artikel 2, tweede lid, onder j). Ook in Rb Zutphen 22-06-2011, ECLI:NL:RBZUT:2011:BQ8972, had de raad niet afdoende gemotiveerd waarom er zwaarwegende redenen waren om geen referendum te houden. De rechtbank overwoog bovendien dat het ontbreken van politieke bereidheid om een referendum te houden, zich niet verhoudt met de aard van het correctief referendum.

Artikel 3. Samenstelling referendumcommissie

Tweede lid: Voor de in te stellen referendumcommissie kan een keuze worden gemaakt in het aantal leden: drie of vijf leden. In de praktijk wordt vaak een commissie met vijf leden ingesteld. Dit heeft als reden dat er – uitgaande van een quorum van drie leden – waarschijnlijk voldoende leden zijn om te allen tijde snel advies uit te kunnen brengen, ook als een of twee leden afwezig zijn door bijvoorbeeld vakantie. Daarnaast geeft een commissie met een ruim aantal leden een oplossing in het geval een van de leden zich wil onthouden van deelname in verband met mogelijke belangenverstrengeling. Dit laatste kan wellicht ook (gedeeltelijk) ondervangen worden door als extra bepaling op te nemen dat leden niet woonachtig mogen zijn in de gemeente.

Derde lid: Hier is bepaald dat de referendumcommissie wordt ondersteund door de griffier. Als de griffier ondersteund wordt door medewerkers, kan hier ook worden toegevoegd dat de griffier daarvoor een medewerker van de griffie aanwijst.

Vierde lid: De leden van de referendumcommissie hebben geen enkele relatie met de gemeente. Raadsleden en wethouders zijn betrokken bij het referendumonderwerp en dit kan ook gelden voor ambtenaren of anderen die werkzaam zijn voor de gemeente.

Artikelen 4, eerste lid, onder f, 5, tweede lid, 6, tweede en zesde lid, 8, tweede lid, en 11, eerste, vijfde en zesde lid ([termijn])

In een aantal artikelen moet een termijn worden ingevuld. Dit hangt vaak af van de lokale processen en wensen. Het betreft de artikelen 4, eerste lid, onder f, 5, tweede lid, 6, tweede en zesde lid, 8, tweede lid, en 11, eerste, vijfde en zesde lid.

[Artikel 5. Initiatief van kiesgerechtigden, stap 1: inleidend verzoek, Artikel 6. Initiatief van kiesgerechtigden, stap 2: definitief verzoek EN/OF Artikel 7. Initiatief van de raad]

In de Model Referendumverordening zijn drie referendumvarianten opgenomen:

1. De mogelijkheid dat kiesgerechtigden het initiatief nemen voor een referendum (artikelen 5 en 6);
2. de mogelijkheid dat de raad het initiatief neemt (artikel 7), en
3. een mogelijkheid voor beide opties (artikelen 5 tot en met 7).

De raad moet hierbij een keuze maken, de nummering van de artikelen moet daarop worden aangepast.

Artikelen 5, eerste lid, en 6, eerste lid: Deze leden regelen de zogenaamde drempels voor het inleidend en definitief verzoek in de vorm van een absoluut aantal voor de ondersteuningsverklaringen.

In de Referendumverordening dienen absolute getallen opgenomen te worden voor het aantal ondersteuningsverklaringen. Voor de burger moet duidelijk te zijn wat van hem of haar verwacht wordt.

Als gekeken wordt naar een tiental vrij recente gemeentelijke referendumverordeningen, blijkt dit een vrij eenduidig beeld op te leveren. Voor het inleidend verzoek wordt gekozen voor een aantal ondersteuners dat uitkomt op 1% van de kiesgerechtigde inwoners. Voor het definitief verzoek is een aantal ondersteuners nodig dat bestaat uit 5% van de kiesgerechtigden.

Artikel 6, vierde lid (nieuw): In dit lid is naast de mogelijkheid om ondersteuningsverklaringen op papier af te leggen ook de elektronische mogelijkheid geregeld.

Artikel 5, vijfde lid, en 6, vijfde lid: De voorzitter van de raad controleert de ondersteuningsverklaringen.

Artikel 7 (nieuw): De raad kan zelf besluiten om een referendum te houden. Daarbij moet wel rekening te worden gehouden met artikel 2.

Artikel 8. Datum stemming

Eerste lid: Het vaststellen van de datum waarop het referendum zal worden gehouden is voorbehouden aan de raad.

Tweede lid (nieuw): De gemeente kan zelf de termijn invullen. Deze termijn kan worden verlengd als het referendum in een schoolvakantie zou vallen, of om te kunnen aanhaken bij een reguliere verkiezing.

Artikel 9. Vraagstelling referendum

Tweede lid: In dit lid zijn drie keuzes mogelijk, gekoppeld aan de drie referendumvarianten:

1. bij de keuze voor een referendum op initiatief van kiesgerechtigden (artikelen 5 en 6), wordt aan de kiesgerechtigden de (eenvoudige) vraag voorgelegd of zij vóór dan wel tegen het ontwerp raadsbesluit zijn;
2. bij de keuze voor een referendum op initiatief van de raad (artikel 7), kan aan de kiesgerechtigden de (eenvoudige) vraag voorgelegd worden of zij vóór dan wel tegen het ontwerp raadsbesluit zijn EN/OF kan de vraag bestaan uit verschillende antwoordcategorieën of oplossingsrichtingen, en

3. bij de keuze voor beide opties (artikelen 5 tot en met 7) wordt bij een referendum op initiatief van kiesgerechtigden (artikelen 5 en 6) aan de kiesgerechtigden de (eenvoudige) vraag voorgelegd of zij vóór dan wel tegen het ontwerp raadsbesluit zijn; en bij een referendum op initiatief van de raad (artikel 7) kan aan de kiesgerechtigden de (eenvoudige) vraag voorgelegd worden of zij vóór dan wel tegen het ontwerp raadsbesluit zijn EN/OF kan de vraag bestaan uit verschillende antwoordcategorieën of oplossingsrichtingen.

De raad moet hierbij een keuze te maken, de nummering van de artikelliden moet daarop aangepast worden.

Artikel 10. Budget, subsidieplafond en subsidiecriteria

Tweede lid: De raad kan ervoor kiezen naast het subsidieplafond ook deelplafonds vast te stellen. Als voor deze optie wordt gekozen, kunnen de deelplafonds worden vastgesteld voor de verdeling over drie categorieën: voor, tegen en neutraal.

Derde lid: De hier opgenomen inhoudelijke toetsingscriteria (in de vorm van weigeringsgronden) kunnen door de raad desgewenst aangevuld worden.

Vierde lid: Om het mogelijk te maken dat een groep burgers subsidie aanvraagt voor het stimuleren van het publieke debat en meningsvorming wordt hier gesproken van een collectief van kiesgerechtigden. Hoe groot dit collectief moet zijn, is een lokale keuze en dit moet in onderdeel a te worden vastgelegd. Het ligt voor de hand om de verantwoordelijkheid voor de subsidieaanvraag en het organiseren van de activiteit niet bij één kiesgerechtigde burger neer te leggen.

Vijfde lid: Als de raad besluit dat er een subsidiemogelijkheid komt voor activiteiten ter ondersteuning van het publieke debat, moet de raad bepalen wat het maximale subsidiebedrag per aanvraag kan zijn.

Zesde lid: In dit lid moet “of deelplafond” worden toegevoegd als in het tweede lid de keuze voor het instellen van deelplafonds is gemaakt.

Zevende lid: Hier moet de citeertitel van de gemeentelijke ASV te worden ingevuld. Daarmee is dan geregeld dat op subsidies verstrekt op grond van de Referendumverordening de ASV niet van toepassing is. De ASV geeft diverse standaardbepalingen, bijvoorbeeld voor aanvraag- en beslistermijnen, die voor de hier bedoelde subsidies niet toepasbaar zijn en waarvan dus moet worden afgeweken. Ook bevat de ASV een bepaling waarin de bevoegdheid om nadere regels te stellen aan het college wordt gedelegeerd. Dat is bij een referendum niet wenselijk; het gaat immers om een instrument van de raad.

Artikel 11. Subsidieverlening en vaststelling

Tweede lid: Hier moet “of deelplafond” te worden toegevoegd als in artikel 10, tweede lid, de keuze voor het instellen van deelplafonds is gemaakt.

Derde lid: Door middel van het toekennen van punten aan de vijf onderscheiden criteria in de onderdelen a tot en met e, is het mogelijk de aanvragen te toetsen op deze criteria en onderling tegen elkaar af te wegen. Een puntensysteem maakt dat inzichtelijk. De aanvragen met de meeste

punten worden het eerst gehonoreerd, daarna de volgende, en zo verder tot het subsidieplafond of deelplafond is bereikt.

Artikel 12. Procedure voorbereiding, stemming, uitslagbepaling en bekendmaking

Het ligt voor de hand om voor de procedures rond de stemming aan te sluiten bij de gang van zaken bij de raadsverkiezingen. Vandaar dat de desbetreffende bepalingen uit de Kieswet van overeenkomstige toepassing worden verklaard, voor zover er geen regeling in deze verordening zelf is opgenomen. Dit betekent dat het college belast is met de uitvoering en de organisatie van het referendum.

Artikel 13. Uitslag

Derde lid: Dit lid moet overgenomen worden als in de Referendumverordening beide referendumvarianten zijn opgenomen of als de referendumvariant van referendum op initiatief van de raad is geregeld.

Artikel 15. Intrekking oude verordening en Artikel 16. Inwerkingtreding en citeertitel

Artikel 15 is nieuw en de artikelen over inwerkingtreding en citeertitel in de eerdere modelverordening zijn samengevoegd tot één artikel. Hiermee is het model in lijn gebracht met de 100 Ideeën voor de gemeentelijke regelgever.

7. Procesoverzicht Referendum op initiatief kiesgerechtigden

In Bijlage 3 is een overzicht opgenomen van een referendumproces op basis van de Model Referendumverordening waarbij kiesgerechtigden het initiatief nemen. Doordat een referendum niet met enige regelmaat plaatsvindt, kan het even zoeken zijn naar wie verantwoordelijk is bij welke stap in het referendumproces. Dit overzicht kan snel duidelijkheid verschaffen. Het overzicht kan aangepast worden aan de lokale situatie, aangevuld worden met vergaderdata van de raad, de referendumcommissie en dergelijke.

8. Bijlagen

Deze ledenbrief bevat drie bijlagen:

Bijlage 1 - Model Referendumverordening.

Bijlage 2 - Tekst van de Referendumverordening: Opgemaakt in Word 2.0-format (DROP) voor publicatie, zonder toelichting.

Bijlage 3 - Procesoverzicht Referendum op initiatief kiesgerechtigden.

9. Informatie

De teksten van de VNG-modellen (met de bijbehorende toelichtingen) zijn te raadplegen via Kennisbank Decentrale Regelgeving (www.kder.nl). De VNG-modelverordeningen (zonder de toelichtingen) staan ook in Modellen Decentrale Regelgeving (<https://puc.overheid.nl/mdr/>).

Voor vragen over deze ledenbrief kunt u terecht bij het Informatiecentrum van de VNG (070-373 8393 of e-mail: info@vng.nl).

Hoogachtend,

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'J. Kriens', written over a faint horizontal line.

J. Kriens
Algemeen directeur

Deze ledenbrief staat ook op www.vng.nl onder 'Producten & Diensten' - 'Brieven'.

Model Referendumverordening (model, december 2019)

Leeswijzer modelbepalingen

- [...] of (bijvoorbeeld) [iets] = door gemeente in te vullen, zie bijvoorbeeld artikel 11, derde lid.
- [iets] = facultatief, zie bijvoorbeeld artikel 2, tweede lid, onder j.
- [iets **EN/OF** iets] = door gemeente te kiezen, zie bijvoorbeeld artikel 9, tweede lid.
- **[(iets)]** = een duiding ter illustratie of uitleg voor gemeente, zie bijvoorbeeld artikel 8, tweede lid.
- Combinaties zijn ook mogelijk. Zie bijvoorbeeld de artikelen 5 tot en met 7 waarbij gekozen kan worden uit artikelen en afhankelijk van de keuze mogelijk ook nog het een en ander ingevuld dient te worden.

Nadere uitleg is opgenomen in de implementatiehandleiding, onderdeel van de bij deze modelverordening behorende VNG ledenbrief.

Besluit van de raad van de gemeente [naam gemeente] tot vaststelling van de Referendumverordening [naam gemeente en eventueel jaartal] (Referendumverordening [naam gemeente en eventueel jaartal])

De raad van de gemeente [...];
gelet op de artikelen 84, 149 en 154 van de Gemeentewet;
gezien het advies van [...];
besluit vast te stellen de volgende verordening:

Referendumverordening [naam gemeente en eventueel jaartal]

Artikel 1. Definities

In deze verordening wordt verstaan onder:

- kiesgerechtigd: stemrecht hebben voor de verkiezing van de leden van de raad;
- referendum: volksraadpleging waarbij de kiesgerechtigden zich uitspreken over een ontwerp raadsbesluit.

Artikel 2. Referendum, initiatief, onderwerpen

1. Er kan een referendum worden gehouden op initiatief van [kiesgerechtigden **EN/OF** de raad].
2. Onderwerp van een referendum is een ontwerp raadsbesluit, met uitzondering van besluiten:
 - a. over individuele kwesties, zoals benoemingen, ontslagen, schorsingen, kwijtscheldingen en schenkingen;
 - b. over de hoogte van geldelijke voorzieningen voor ambtsdragers, gewezen ambtsdragers en hun nabestaanden;
 - c. over de vaststelling, wijziging of intrekking van de arbeidsvoorwaardenregeling en daaruit voortvloeiende besluiten met betrekking tot de griffier en de medewerkers van de griffie;
 - d. over het voor kennisgeving aannemen van notities en rapporten;
 - e. in het kader van deze verordening;
 - f. over de vaststelling van de gemeentelijke begroting en de rekening;
 - g. over de vaststelling van gemeentelijke tarieven en belastingen;
 - h. ter uitvoering van een besluit van een hoger bestuursorgaan of de wetgever waaromtrent de raad geen beleidsvrijheid heeft[; **OF** , of]

- i. die naar het oordeel van de raad hun grondslag vinden in een eerder genomen besluit waarover een referendum is gehouden of kon worden gehouden[. **OF** , of]
[j. waarvan de raad van mening is dat dringende redenen aanleiding zijn om geen referendum te houden.]

Artikel 3. Samenstelling referendumcommissie

1. De raad stelt een referendumcommissie in en benoemt haar leden.
2. De referendumcommissie bestaat uit [drie **OF** vijf] leden en kiest uit haar midden een voorzitter.
3. De referendumcommissie wordt ondersteund door de griffier [*of een door de griffier aan te wijzen medewerker van de griffie*].
4. De voorzitter en de leden van de referendumcommissie kunnen geen deel uitmaken van of werkzaam zijn onder verantwoordelijkheid van bestuursorganen van de gemeente.
5. De leden worden benoemd voor een periode van zes jaar. Aftredende leden kunnen worden herbenoemd.

Artikel 4. Taken en vergaderingen referendumcommissie

1. De referendumcommissie heeft tot taak:
 - a. de raad te adviseren over:
 - 1°. de vraag of sprake is van een uitgezonderd besluit als bedoeld in artikel 2, tweede lid;
 - 2°. de vraagstelling van een referendum inclusief de antwoordmogelijkheden en stemprocedure, en
 - 3°. de datum van het te houden referendum;
 - b. de voorzitter van de raad te adviseren over het papieren en digitale formulier voor de ondersteuningsverklaringen;
 - c. burgemeester en wethouders te adviseren over:
 - 1°. de stembiljetten, en
 - 2°. de verstrekking van subsidies als bedoeld in artikel 11;
 - d. toezicht te houden op:
 - 1°. de uitvoering van deze verordening, en
 - 2°. het objectieve of neutrale karakter van de door de gemeente te verstrekken voorlichting over het referendum;
 - e. klachten te behandelen in het kader van de toezichttaak, genoemd onder d;
 - f. binnen [**termijn (bijvoorbeeld drie maanden)**] na de dag waarop het referendum wordt gehouden dan wel binnen [**termijn (bijvoorbeeld drie maanden)**] nadat duidelijk is dat er geen referendum plaatsvindt, een evaluatie uit te brengen over het referendumproces.
2. De referendumcommissie kan op eigen initiatief advies uitbrengen over aanpassingen van deze verordening, over de bij referenda en referendumverzoeken te volgen procedure en over alle overige zaken die het referendum betreffen en die zij van belang acht.
3. De referendumcommissie vergadert in beslotenheid.
4. De adviezen van de referendumcommissie zijn openbaar.

[Artikel 5. Initiatief van kiesgerechtigden, stap 1: inleidend verzoek

1. Het inleidend verzoek om een referendum te houden wordt ondersteund door ten minste [**aantal**] ondersteuningsverklaringen van personen die kiesgerechtigd zijn op de dag dat het formulier, bedoeld in het vierde lid, wordt verstrekt.

2. Een inleidend verzoek wordt schriftelijk ingediend bij de voorzitter van de raad, uiterlijk **[termijn (bijvoorbeeld zeven dagen)]** voor de raadsvergadering waarin het ontwerp raadsbesluit wordt besproken.
3. Een ondersteuningsverklaring voor het inleidend verzoek bestaat uit een handtekening met de daarbij behorende naam, adres, woonplaats en geboortedatum.
4. Ondersteuningsverklaringen worden geplaatst op een daartoe door de voorzitter van de raad verstrekt formulier waarop de titel van het ontwerp raadsbesluit is opgenomen.
5. De voorzitter van de raad controleert de ondersteuningsverklaringen op naam, adres, woonplaats, geboortedatum en kiesgerechtigdheid als bedoeld in het eerste lid.
6. De raad beslist of het inleidend verzoek wordt ingewilligd.
7. Als het verzoek wordt ingewilligd, behandelt de raad het ontwerp raadsbesluit waarop het verzoek zich richt. Het ontwerp raadsbesluit zoals dat luidt na verwerking van eventuele aangenomen amendementen, wordt vervolgens aangehouden tot de eerstvolgende vergadering na de dag waarop de uitslag van het referendum wordt bekendgemaakt, tenzij eerder negatief over de ontvankelijkheid van het referendumverzoek wordt beslist.

Artikel 6. Initiatief van kiesgerechtigden, stap 2: definitief verzoek

1. Het definitief verzoek om een referendum te houden wordt ondersteund door ten minste **[aantal]** ondersteuningsverklaringen van personen die kiesgerechtigd zijn op de dag dat de raad heeft besloten dat het inleidend verzoek wordt ingewilligd.
2. Een definitief verzoek wordt ingediend bij de voorzitter van de raad binnen **[termijn (bijvoorbeeld zes weken)]** na de dag dat de raad heeft besloten dat het inleidend verzoek wordt ingewilligd.
3. Een ondersteuningsverklaring voor het definitief verzoek bestaat uit een handtekening met de daarbij behorende naam, adres, woonplaats en geboortedatum.
4. Ondersteuningsverklaringen worden geplaatst op een daartoe door de voorzitter van de raad verstrekt formulier waarop de titel van het ontwerp raadsbesluit is opgenomen. In aanvulling hierop voorziet de gemeentelijke website in de mogelijkheid om digitale ondersteuningsverklaringen in te dienen. Deze digitale mogelijkheid komt zoveel mogelijk overeen met het papieren formulier voor de ondersteuningsverklaringen.
5. De voorzitter van de raad controleert de ondersteuningsverklaringen op naam, adres, woonplaats, geboortedatum en kiesgerechtigdheid als bedoeld in het eerste lid.
6. De voorzitter van de raad maakt **[termijn (bijvoorbeeld wekelijks)]** bekend hoeveel geldige ondersteuningsverklaringen zijn ingediend.
7. De voor het inleidend verzoek verzamelde ondersteuningsverklaringen tellen niet mee voor het definitief verzoek.
8. In de eerstvolgende vergadering van de raad na afloop van de termijn, bedoeld in het eerste lid, neemt de raad een besluit over het houden van het referendum.

EN/OF

Artikel 7. Initiatief van de raad

1. De raad kan besluiten tot het houden van een referendum.
2. Zo spoedig mogelijk nadat dit besluit is genomen, behandelt de raad het ontwerp raadsbesluit waarover het referendum zal worden gehouden. Het ontwerp raadsbesluit zoals dat luidt na verwerking van eventuele aangenomen amendementen, wordt vervolgens aangehouden totdat de uitslag van het referendum bekend is gemaakt.]

NB Nummering hieronder volgen indien gekozen wordt voor de artikelen 5 tot en met 7 hierboven.

Artikel 8. Datum stemming

1. De raad bepaalt tegelijk met het besluit om een referendum te houden, of zo spoedig mogelijk daarna, de dag waarop de stemming over het referendum plaatsvindt.
2. De stemming vindt plaats uiterlijk **[termijn (bijvoorbeeld vier maanden)]** na de dag waarop besloten is tot het houden van een referendum. De raad kan deze termijn met ten hoogste **[termijn (bijvoorbeeld twee maanden)]** verlengen om de stemming te combineren met een reguliere verkiezing of om te voorkomen dat de stemming in een schoolvakantie voor het basis- en voortgezet onderwijs valt die voor de regio is aangewezen.

Artikel 9. Vraagstelling referendum

1. De raad stelt tegelijk met het besluit om een referendum te houden, of zo spoedig mogelijk daarna, de vraagstelling vast.
- [2. Bij een referendum op initiatief van de kiesgerechtigden wordt aan de kiesgerechtigden de vraag voorgelegd of zij voor of tegen het ontwerp raadsbesluit zijn. Deze vraag kan geen betrekking hebben op afzonderlijke onderdelen van het ontwerp raadsbesluit.

EN/OF

2. Bij een referendum op initiatief van de raad [wordt aan de kiesgerechtigden de vraag voorgelegd of zij vóór of tegen het ontwerp raadsbesluit zijn **EN/OF** kan de vraag bestaan uit verschillende antwoordcategorieën of oplossingsrichtingen.]
- [3. *Bij een referendum met verschillende antwoordcategorieën of oplossingsrichtingen stelt de raad de stemprocedure vast.*]

Artikel 10. Budget, subsidieplafond en subsidiecriteria

1. Onmiddellijk nadat is besloten tot het houden van een referendum, stelt de raad een budget vast voor de organisatie van en de voorlichting over het referendum.
2. Tevens stelt de raad het subsidieplafond vast voor activiteiten ter ondersteuning van het publieke debat en de meningsvorming over het ontwerp raadsbesluit waarop het referendum betrekking heeft, *dat wordt onderverdeeld in deelplafonds voor activiteiten die tot doel hebben:*
 - a. de kiesgerechtigden te laten stemmen voor het ontwerp raadsbesluit;
 - b. de kiesgerechtigden te laten stemmen tegen het ontwerp raadsbesluit, en
 - c. het debat over het ontwerp raadsbesluit op neutrale wijze te bevorderen.]
3. Niet voor subsidie komen in aanmerking activiteiten die:
 - a. geheel of gedeeltelijk plaatsvinden na de dag van stemming;
 - b. met winstoogmerk worden ondernomen;
 - c. die zijn begonnen voordat over de subsidieaanvraag is beslist;
 - d. [...].
4. Subsidie wordt uitsluitend verstrekt aan:
 - a. collectieven van ten minste **[aantal (bijvoorbeeld zes)]** kiesgerechtigde inwoners van de gemeente, en
 - b. rechtspersonen, met uitzondering van politieke groeperingen als bedoeld in hoofdstuk G van de Kieswet.
5. De subsidie bedraagt 100% van de redelijke kosten van de activiteiten, met uitzondering van loonkosten, en tot een maximum van € **[bedrag (bijvoorbeeld € 5.000,-)]**.

6. Burgemeester en wethouders maken het subsidieplafond [*en de deelplafonds*] en de begin- en einddatum van de aanvraagtermijn bekend.
7. Op subsidies verstrekt op grond van deze verordening is de [**citeertitel Algemene subsidieverordening**] niet van toepassing.

Artikel 11. Subsidieverlening en vaststelling

1. [**Termijn (bijvoorbeeld een week)**] na afloop van de sluitingsdatum van de aanvraagtermijn beslissen burgemeester en wethouders over de subsidieverlening.
2. Subsidieverlening vindt plaats in volgorde van de door burgemeester en wethouders aangebrachte rangschikking, totdat het vastgestelde subsidieplafond [*of deelplafond*] is bereikt.
3. Bij de rangschikking van de aanvragen kennen burgemeester en wethouders punten toe aan de hand van de volgende aspecten en tot het daarbij vermelde maximum aantal naar de mate waarin:
 - a. de activiteiten bijdragen aan het publieke debat en meningsvorming onder kiesgerechtigden: [**aantal**] punten;
 - b. de activiteiten voor het publiek toegankelijk zijn of de uitingen openbaar zijn: [**aantal**] punten;
 - c. de activiteiten bekendgemaakt zijn bij het publiek: [**aantal**] punten;
 - d. verschillende doelgroepen worden bereikt: [**aantal**] punten, en
 - e. het gevraagde bedrag in verhouding staat tot het verwachte resultaat: [**aantal**] punten.
4. De verleende subsidie wordt uitgekeerd in de vorm van een voorschot.
5. Uiterlijk [**termijn (bijvoorbeeld acht weken)**] na de dag van de stemming dient de subsidieontvanger een aanvraag tot vaststelling in. De aanvraag bevat een inhoudelijk verslag of bewijsstukken waaruit blijkt in hoeverre de gesubsidieerde activiteiten zijn verricht.
6. Burgemeester en wethouders besluiten uiterlijk [**termijn (bijvoorbeeld acht weken)**] na de datum van de aanvraag over de vaststelling van de subsidie.

Artikel 12. Procedure voorbereiding, stemming, uitslagbepaling en bekendmaking

Op de procedure ter voorbereiding, stemming, en de vaststelling en bekendmaking van de uitslag van het referendum zijn de hoofdstukken E, paragrafen 2 en 4, J, L, N, paragraaf 1, en P, paragrafen 1 en 4, van de Kieswet van overeenkomstige toepassing, voor zover bij deze verordening niet anders is bepaald.

Artikel 13. Uitslag

1. Het centraal stembureau berekent de uitslag van het referendum en geeft aan hoeveel stemmen voor en tegen het ontwerp raadsbesluit zijn uitgebracht alsmede het aantal blanco en ongeldige stemmen en het aantal stemmen bij volmacht. Het centraal stembureau stelt vast of een meerderheid voor dan wel tegen het ontwerp raadsbesluit heeft gestemd waarbij blanco en ongeldige stemmen buiten beschouwing worden gelaten.
2. Het centraal stembureau brengt de uitslag over aan de raad, vergezeld van het proces-verbaal, en maakt beide onverwijld bekend op een algemeen toegankelijke wijze.
- [3. *In geval van een meerkeuze referendum op initiatief van de raad wordt de keuzemogelijkheid die de meeste stemmen heeft gekregen als referendumuitspraak vastgesteld en bekendgemaakt op een algemeen toegankelijke wijze.*]
4. De raad doet op basis van het door het centraal stembureau vastgestelde proces-verbaal een uitspraak over of de stemming op wettige wijze is geschied.

Artikel 14. Strafbepaling

Met een hechtenis van ten hoogste drie maanden of een geldboete van de tweede categorie wordt gestraft degene die:

- a. stembiljetten, volmachtbewijzen of stempassen namaakt of vervalst met het oogmerk deze als echt en onvervalst te gebruiken of door anderen te doen gebruiken;
- b. stembiljetten, volmachtbewijzen of stempassen die hij zelf heeft nagemaakt of vervalst of waarvan de valsheid of vervalsing hem, toen hij deze ontving, bekend was, opzettelijk als echt en onvervalst gebruikt of door anderen doet gebruiken;
- c. stembiljetten, volmachtbewijzen of stempassen voorhanden heeft met het oogmerk om deze wederrechtelijk te gebruiken of door anderen te doen gebruiken;
- d. als gemachtigde stemt voor een persoon, wetende dat deze is overleden;
- e. bij een referendum door gift of belofte een kiesgerechtigde omkoopt om volmacht te geven tot het uitbrengen van zijn stem;
- f. stelselmatig personen aanspreekt of anderszins persoonlijk benadert ten einde hen te bewegen het formulier op hun oproepingskaart, bestemd voor het stemmen bij volmacht, te ondertekenen en deze kaart af te geven.

Artikel 15. Intrekking oude verordening

De [citeertitel oude verordening] wordt ingetrokken.

Artikel 16. Inwerkingtreding en citeertitel

- 1. Deze verordening treedt in werking op [datum].
- 2. Deze verordening wordt aangehaald als: Referendumverordening [naam gemeente en eventueel jaartal].

Aldus vastgesteld in de openbare raadsvergadering van [datum].

De voorzitter,

De griffier,

Toelichting

NB Deze toelichting is geschreven met de (mogelijke) keuzes die in de Model Referendumverordening gemaakt zijn in gedachten. Als een individuele gemeente op punten andere keuzes maakt, dan sluit deze toelichting mogelijk niet aan. Wel kan ze uiteraard als basis dienen voor een door de gemeente zelf op te stellen toelichting. Voor een goed beeld dient deze toelichting in samenhang met de hierbij behorende VNG ledenbrief gelezen te worden.

Algemeen

Een Referendumverordening waarbij de mogelijkheid wordt gegeven een referendum te organiseren over een ontwerp raadsbesluit is bij uitstek een instrument van de raad.

In de Referendumverordening worden diverse taken niet gedelegeerd aan het college van burgemeester en wethouders (hierna: college), maar aan de raad of griffier gelaten. De organisatie en uitvoering van het referendum zelf, nadat duidelijk is dat dit er komt, ligt uiteraard wel bij het college.

Artikelsgewijs

Artikel 1. Definities

Kiesgerechtigd

Voor het begrip 'kiesgerechtigd' is aangesloten bij degene die gerechtigd is deel te nemen aan de raadsverkiezingen. Dit is geregeld in artikel B3 van de Kieswet (18 jaar of ouder, Nederlander of EU-onderdaan of vijf jaar een verblijfsvergunning, of rechtmatig in Nederland verblijvend op grond van de Vreemdelingenwet 2000 of op grond van een verdrag tussen een internationale organisatie en de Staat der Nederlanden inzake de zetel van deze organisatie in Nederland).

De nadere bepaling van kiesgerechtigd zijn is afhankelijk van de fase waarin het proces verkeert: het gaat er om wie stemrecht zou hebben bij de raadsverkiezing op *[de dag waarop het formulier voor de ondersteuningsverklaringen voor het inleidend verzoek wordt verstrekt dan wel de dag waarop de raad heeft besloten dat het inleidend verzoek wordt ingewilligd (zie de artikelen 5 en 6) dan wel op]* de dag waarop het referendum wordt gehouden.

Referendum

Deze verordening gaat uit van een referendum op basis van een ontwerp raadsbesluit. Een referendum is te zien als een advies van burgers aan de raad over een voorgenomen besluit.

Artikel 2. Referendum, initiatief, onderwerpen

Eerste lid

De raad beslist of er een referendum kan worden gehouden.

Onderwerp van een referendum is een ontwerp raadsbesluit in zijn geheel. In de praktijk kan het zijn dat onderdelen van het besluit tot meer of minder discussie leiden, maar het is niet mogelijk om daar onderscheid in te maken door een onderdeel uit het ontwerp raadsbesluit centraal te stellen en aan een referendum te onderwerpen.

Tweede lid

Bepaalde onderwerpen waarover de raad een besluit kan nemen lenen zich minder goed voor een referendum. Deze zijn hier als uitzondering opgenomen. De lijst is gebaseerd op de ervaringen met

onder meer de Tijdelijke referendumwet en autonome gemeentelijke verordeningen; bij de onderdelen f en g gaat het om het budgetrecht van de raad.

Artikel 3. Samenstelling referendumcommissie

Een referendumcommissie wordt ingesteld nadat de Referendumverordening is vastgesteld. Het is een permanente commissie omdat een referenduminitiatief ineens kan opkomen en er dan binnen enkele dagen een advies dient te worden uitgebracht over bijvoorbeeld de vraag of een referendum mogelijk is over het ontwerp raadsbesluit. Het kan zijn dat de leden van de referendumcommissie lange tijd niet bijeenkomen. Als er geen referenduminitiatief is, zal er doorgaans geen reden zijn om te vergaderen. Voor de benoemingstermijn van zes jaar is aangesloten bij de termijn die gehanteerd wordt voor de rekenkamer (vijfde lid). Uiteraard staat het gemeenteraden vrij een andere termijn te kiezen. Wanneer een lid van de referendumcommissie ontslag neemt, is het aan de raad om zo snel mogelijk een vervanger te benoemen. Er is niet bepaald dat het lid van de referendumcommissie aanblijft totdat in diens opvolging is voorzien. Het kan soms enkele maanden duren voordat er een opvolger is benoemd. Het is niet gewenst om iemand die ontslag neemt in het ongewisse te laten over wanneer dat ontslag uiteindelijk ingaat. Er is niet expliciet geregeld dat leden van de referendumcommissie (bijvoorbeeld in geval van niet functioneren) ontslagen kunnen worden. In het algemeen geldt dat diegene die benoemt ook kan ontslaan.

Artikel 4. Taken en vergaderingen referendumcommissie

De referendumcommissie heeft diverse adviserende taken. Daarnaast houdt de referendumcommissie toezicht op het gehele referendumproces. De referendumcommissie kan gevraagd en ongevraagd advies geven.

Eerste lid

Onder a tot en met c staat de advisering aan respectievelijk de raad, de voorzitter van de raad en het college. De referendumcommissie heeft een adviserende rol bij diverse stappen in het referendumproces die gevoelig kunnen liggen of voor discussie kunnen zorgen. Onder d is de rol van de referendumcommissie als toezichthouder op het hele referendumproces vastgelegd. Een uitvloeisel van die rol is de behandeling door de referendumcommissie van klachten over het referendumproces (onder e). Klachten kunnen over uiteenlopende zaken gaan, bijvoorbeeld het afkeuren van een aantal ondersteunende handtekeningen, het aantal stembureaus of een campagne uiting van een organisatie. Wellicht ten overvloede: de taak die de referendumcommissie heeft ten aanzien van klachten over het referendumproces heeft niet te maken met het klachtrecht dat wordt geregeld in hoofdstuk 9 van de Algemene wet bestuursrecht (hierna: Awb); dat klachtrecht gaat immers alleen over gedragingen van bestuursorganen en personen die daarbij werkzaam zijn. De afdoening daarvan is een taak van het bestuursorgaan zelf.

De referendumcommissie brengt na afloop van elk referendumproces een evaluatie uit (onder f). Dit kan gaan om een referendumproces inclusief een gehouden referendum maar ook over een referendumproces waarbij het niet tot een daadwerkelijk gehouden referendum is gekomen.

[Artikel 5. Initiatief van kiesgerechtigden, stap 1: inleidend verzoek

Het inleidend verzoek heeft twee functies: het aantonen dat er binnen de gemeente enig draagvlak is voor een referendum en een toetsmoment of over het ontwerp raadsbesluit een referendum kan worden gehouden. Daarom is het aantal handtekeningen voor het inleidend verzoek in de regel laag. Als richtlijn kan 1% van het aantal kiesgerechtigden (weergegeven in een getal) worden gehanteerd. Het definitief verzoek (artikel 6) moet aantonen dat er voldoende draagvlak binnen de gemeente is om

daadwerkelijk een referendum te houden. Voor het definitief verzoek kan een aantal van 5% van de kiesgerechtigden als richtlijn worden gebruikt.

Derde en vierde lid

Ondersteuningsverklaringen kunnen in de procedure voor het inleidend verzoek op grond van deze verordening alleen schriftelijk worden ingediend. De handtekeningen moeten worden geplaatst op formulieren die door de voorzitter van de raad worden verstrekt. De referendumcommissie heeft een adviserende rol.

Vijfde lid

Bij het controleren van de geldigheid van de handtekeningen wordt beoordeeld of diegenen die de ondersteuningsverklaring indienen kiesgerechtigd zouden zijn voor de raadsverkiezingen op het moment dat de voorzitter van de raad het formulier voor de ondersteuningsverklaringen verstrekt. Bij het zetten van de handtekening is nog niet bekend of, en zo ja, wanneer het referendum gehouden wordt. Daarom wordt hier voor een andere peildatum gekozen dan de dag van het referendum. Om verwarring over deze peildatum te voorkomen is het goed om deze uitgiftedatum ook op het ondersteuningsformulier te zetten.

Het ligt voor de hand ook de controle te laten uitvoeren door de voorzitter van de raad. Deze heeft immers toegang tot de basisregistratie persoonsgegevens.

Zesde lid

De raad beslist of het inleidend verzoek kan worden ingewilligd. Hierbij wordt getoetst aan de in artikel 2, tweede lid, vermelde onderwerpenlijst. En wordt beoordeeld of er een voldoende aantal geldige ondersteuningsverklaringen is. De referendumcommissie heeft hierbij een adviserende rol.

Het besluit van de raad op het inleidend verzoek is een besluit in de zin van de Awb. Hiertegen staat bezwaar en beroep open.

Zevende lid

Als de raad het ontwerp raadsbesluit referendabel acht, wordt het inhoudelijk besproken, waarbij uiteraard amendementen en moties kunnen worden ingediend. Over het ontwerp raadsbesluit zelf wordt niet gestemd. Dit gebeurt pas nadat het referendum is gehouden, of nadat de raad heeft besloten dat er geen referendum gehouden kan worden.

Artikel 6. Initiatief van kiesgerechtigden, stap 2: definitief verzoek

De procedure voor het definitief verzoek is in grote lijnen gelijk aan die voor het inleidend verzoek. Dit houdt onder meer in dat de voorzitter van de raad controleert op voldoende handtekeningen van kiesgerechtigden. De kiesgerechtigdheid is hier gekoppeld aan de dag waarop de raad besloten heeft dat het inleidend verzoek wordt ingewilligd. Voor het aantal ondersteuningsverklaringen kan de richtlijn van 5% van het aantal kiesgerechtigden gehanteerd worden.

In de procedure voor het definitief verzoek wordt ook de digitale mogelijkheid opengesteld (vierde lid, tweede volzin).

Dat de ondersteuningsverklaringen van het inleidend verzoek niet meetellen voor het definitief verzoek heeft de volgende reden. Tijdens het inleidend verzoek is het ontwerp raadsbesluit nog niet besproken door de raad; het voorstel kan dus nog gewijzigd worden als gevolg van amendementen. Daarom is het mogelijk dat een kiesgerechtigde het inleidend verzoek ondersteunt, maar geen handtekening wil zetten voor het definitief verzoek, bijvoorbeeld omdat inmiddels aan zijn of haar bezwaren tegemoet is gekomen. Of over het ontwerp raadsbesluit een referendum kan worden gehouden is eerder in het

proces, bij het inleidend verzoek beslist. Een voldoende aantal handtekeningen zal dan ook een positief besluit tot het houden van het referendum inhouden.

EN/OF

Artikel 7. Initiatief van de raad

De raad kan zelf het initiatief nemen om een referendum te houden. Vaak zal het voorstel daartoe van een of meer raadsleden of fracties afkomstig zijn. Elk raadslid heeft op grond van artikel 147a van de Gemeentewet het recht van initiatief om een (uitgewerkt) voorstel voor bijvoorbeeld een referendum te doen. Ook kan elk raadslid een motie daartoe indienen. Een initiatiefvoorstel of motie kan bijvoorbeeld een voorstel voor een referendum inhouden over **[onderwerp]** waarbij aan kiesgerechtigden alternatieven wordt voorgelegd en waarbij het college wordt verzocht een en ander in een nota uit te werken. Over een initiatiefvoorstel moet op grond van artikel 147a, vierde lid, van de Gemeentewet het college de gelegenheid krijgen wensen en bedenkingen naar voren te brengen. Initiatiefvoorstellen en moties worden behandeld conform het Reglement van Orde van de raad. Op grond van artikel 4, eerste lid, onder a, heeft de referendumcommissie de taak te adviseren alvorens de raad besluit een referendum te houden. Het is daarom zaak om een voorgenomen referenduminitiatief zo snel mogelijk bij de referendumcommissie te melden. Het initiatiefvoorstel of de motie kan resulteren in een besluit van de raad tot het houden van een referendum als bedoeld in artikel 7, eerste lid.]

Artikel 8. Datum stemming

Over de dag van de stemming brengt de referendumcommissie advies uit (artikel 4, eerste lid, onder a, sub 3°).

Artikel 9. Vraagstelling referendum

De raad stelt de vraagstelling van het referendum vast na advies van de referendumcommissie; deze zal daarover doorgaans in overleg treden met de initiatiefnemers van het referendum en de portefeuillehouder uit het college.

Tweede lid

[Bij een referendum op initiatief van de kiesgerechtigden ligt de vraagstelling grotendeels vast: de vraag is gekoppeld aan het ontwerp raadsbesluit. Doorgaans zal hierdoor de vraagstelling zijn bent u voor of tegen het ontwerp raadsbesluit. Soms wordt in een raadsvoorstel een keuzemogelijkheid aan de raad gegeven, als dit voorstel het onderwerp is van een referendum zal aan de kiesgerechtigden deze keuze mogelijkheden worden voorgelegd. **EN/OF** Bij een referendum op initiatief van de raad kan de vraagstelling een andere vorm krijgen. De raad kan aan de kiesgerechtigde inwoners [de (eenvoudige) vraag voorleggen of zij vóór dan wel tegen het ontwerp raadsbesluit zijn **EN/OF** verschillende antwoordcategorieën of oplossingsrichtingen]. *[Als meer dan twee alternatieven worden voorgelegd, is er waarschijnlijk geen meerderheid voor een van de opties. Er zijn mogelijkheden waarbij ook inzicht wordt verkregen over de tweede of derde voorkeur van kiesgerechtigden. Als er gekozen wordt voor verschillende antwoordcategorieën of oplossingsrichtingen zal de referendumcommissie hierover adviseren met een voorstel voor de stemprocedure. Wat de meest geschikte stemprocedure is, hangt mede af van het aantal mogelijke antwoordopties en de aard ervan. Drie mogelijkheden zijn: (a) het uitbrengen van één stem op een antwoordmogelijkheid naar keuze; (b) het uitbrengen van één of meerdere stemmen op elk van de antwoordmogelijkheden die de kiezers verkiest ('approval voting'); (c) het plaatsen van de antwoordmogelijkheden in volgorde van voorkeur (waarbij indien geen van de*

alternatieven een meerderheid heeft de stemmen van het minst populaire alternatief kunnen worden overgeheveld naar de keuze van tweede voorkeur bij de betreffende kiezers).]

Artikel 10. Budget, subsidieplafond en subsidiecriteria

Eerste lid

Als duidelijk is dat er een referendum komt, dient de raad een budget vast te stellen. Allereerst voor de organisatie van het referendum zelf (stempassen, stembiljetten, stembureaus, enz). Daarnaast een bedrag voor voorlichting. Er kan vanuit de gemeente een folder worden opgesteld met neutrale informatie over het ontwerp raadsbesluit dat onderwerp is van het referendum, of er kan een referendumkrant worden gemaakt waarbij de neutrale gemeentelijke informatie kan worden aangevuld met informatie van voor- en tegenstanders. De referendumcommissie heeft een toezichthoudende rol bij het verstrekken van deze neutrale informatie door de gemeente. In het geval van een referendumkrant heeft de referendumcommissie uiteraard geen rol ten aanzien van de informatie verstrekt door voor- en tegenstanders.

Tweede lid

Daarnaast wordt een subsidieplafond vastgesteld voor het verstrekken van subsidies voor activiteiten die burgers en maatschappelijke organisaties rond het referendum organiseren. Voor subsidie komen activiteiten in aanmerking die het publieke debat en de meningsvorming rond het referendum ondersteunen. *[Naast een totaal budget stelt de raad vast hoe de verdeling over de verschillende categorieën (voor, tegen en neutraal) is. Vaak wordt gekozen voor een gelijke verdeling over de drie groepen. Naast initiatieven van voor- en tegenstanders zijn er ook vaak aanvragen voor neutrale activiteiten zoals een debatavond waar verschillende partijen aan het woord komen.]*

Een subsidieplafond is belangrijk omdat daardoor openeinderegelingen worden voorkomen. Als het subsidieplafond is bereikt, moet de aanvraag om subsidie namelijk worden geweigerd (artikel 4:25, tweede lid, van de Awb). Een subsidieplafond is iets anders dan alleen vermelding op de begroting dat er voor een bepaald beleidsterrein een bepaald bedrag beschikbaar is aan subsidies. Een subsidieplafond is concreter; het moet onder die naam worden vastgesteld als het bedrag dat gedurende een bepaald tijdvak ten hoogste beschikbaar is voor de verstrekking krachtens een wettelijk voorschrift van bepaalde met name genoemde subsidies (artikel 4:22 van de Awb). In deze verordening gebeurt dat door vermelding van het vaststellen van het plafond *[en de deelplafonds]* door de raad. Bij de bekendmaking van een subsidieplafond moet ook worden bekendgemaakt hoe het wordt verdeeld (artikel 4:26, tweede lid, van de Awb). De bekendmaking van het subsidieplafond gebeurt in dit geval door het college en de bekendmaking van de verdeelsleutel gebeurt in dit geval via de verordening: in artikel 11, tweede en derde lid, is bepaald hoe het beschikbare bedrag wordt verdeeld.

Derde lid

Hier is een inhoudelijke toets van de aanvragen om subsidie opgenomen in de vorm van weigeringsgronden. De aanvragen die niet worden geweigerd worden vervolgens beoordeeld op de manier die is beschreven in artikel 11, tweede en derde lid.

Vierde lid

Het doel van de subsidieverstrekking is bijdragen aan de meningsvorming en aan het voeren van het publieke debat over het ontwerp raadsbesluit dat onderwerp is van het referendum onder de burgers in de gemeente. Burgers moeten hun mening kunnen vormen voordat zij een stem uitbrengen. Vaak zijn initiatiefnemers van een referendum en andere betrokkenen burgers. Om hen een mogelijkheid te geven subsidie aan te vragen voor het stimuleren van het publieke debat en meningsvorming wordt hier

gesproken van een collectief van kiesgerechtigden. Daarnaast kunnen verenigingen, wijkorganen, stichtingen en dergelijke subsidie aanvragen. De referendumcommissie heeft een adviserende rol bij de subsidietoekenning.

Vijfde lid

Alleen de kosten die direct samenhangen met de activiteit en die naar het oordeel van het college redelijk zijn in relatie tot de verwachte bijdrage van de activiteit aan het doel van deze subsidie zoals vermeld in het tweede lid, komen in aanmerking. Loonkosten van bijvoorbeeld personen die bij een subsidieontvanger in dienst zijn, zijn expliciet uitgezonderd. Onder omstandigheden kan wel de (redelijke) vergoeding voor een speciaal aangetrokken deskundige voor subsidie in aanmerking komen.

Zesde lid

De subsidie wordt verstrekt via een tendersysteem (zie artikel 11, tweede en derde lid). Aanvragen moeten daarom binnen een bepaalde periode worden ingediend. Omdat de planning strak is, zullen de termijnen kort moeten zijn. Het is van belang om te zorgen voor een snelle en heldere bekendmaking via diverse kanalen, zodat zoveel mogelijk betrokkenen bereikt worden.

Zevende lid

De Algemene subsidieverordening (hierna: ASV) geeft diverse standaardbepalingen, bijvoorbeeld voor aanvraag- en beslistermijnen, die voor de hier bedoelde subsidies niet toepasbaar zijn en waarvan dus moet worden afgeweken. Ook bevat de ASV een bepaling waarin de bevoegdheid om nadere regels te stellen aan het college wordt gedelegeerd. Dat is bij een referendum niet wenselijk; het gaat immers om een instrument van de raad.

Artikel 11. Subsidieverlening en vaststelling

Tweede en derde lid

De subsidie wordt verstrekt om zoveel mogelijk verschillende initiatieven te ondersteunen die een zo divers mogelijk publiek bereiken. Daarom is gekozen voor een tendersysteem. Nadat de aanvraagtermijn gesloten is, wordt een besluit genomen over de aanvragen. Een systeem waarbij op volgorde van binnenkomst wordt beslist is minder geschikt, omdat de activiteiten dan niet onderling kunnen worden afgewogen zodat een meest effectieve mix van initiatieven kan worden gehonoreerd.

Met de methode die in het tweede en derde lid is neergelegd, is het mogelijk de aanvragen te toetsen op een aantal criteria en onderling tegen elkaar af te wegen. Een puntensysteem maakt dat inzichtelijk. De aanvragen met de meeste punten worden het eerst gehonoreerd, daarna de volgende, en zo verder tot het subsidieplafond is bereikt. De referendumcommissie heeft hierbij een adviserende rol.

Vijfde lid

Een referendumproces wordt oplettend gevolgd door inwoners en lokale media. Hoewel het om relatief lage subsidiebedragen zal gaan, moet wel verantwoording over de bestede gelden worden afgelegd voordat de subsidie definitief wordt vastgesteld. Dat gebeurt via de aanvraag tot vaststelling.

Zesde lid

Als uit de overgelegde stukken (of op een andere manier) blijkt dat de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden, kan de subsidie lager worden vastgesteld dan was verleend, of zelfs worden ingetrokken. Hierbij kan het versterkte voorschot (vierde lid) – deels – worden teruggevorderd (artikelen 4:48, eerste lid, en 4:57 van de Awb).

Artikel 12. Procedure voorbereiding, stemming, uitslagbepaling en bekendmaking

Het ligt voor de hand om voor de procedures rond de stemming aan te sluiten bij de gang van zaken bij de raadsverkiezingen. Vandaar dat de desbetreffende bepalingen uit de Kieswet van overeenkomstige toepassing worden verklaard, voor zover er geen regeling in deze verordening zelf is opgenomen. Het gaat om de volgende onderdelen:

- hoofdstuk E, paragraaf 2: de instelling en bemensing van stembureaus door het college;
- hoofdstuk E, paragraaf 4: de instelling van het centraal stembureau (bij een lokaal referendum is er geen taak voor een hoofdstembureau; paragraaf 3 van hoofdstuk E is hier daarom niet vermeld);
- hoofdstuk J: de stemming (met onder andere de oproep, de inrichting van het stemlokaal, het uitbrengen van de stem);
- hoofdstuk L: het stemmen bij volmacht;
- hoofdstuk N, paragraaf 1: de telling van de stemmen;
- hoofdstuk P, paragraaf 1: de werkzaamheden van het centraal stembureau ten behoeve van de vaststelling en de bekendmaking van de uitslag;
- hoofdstuk P, paragraaf 4: de vaststelling en de bekendmaking van de uitslag in een openbare zitting van het centraal stembureau. Ook is hier geregeld dat er een proces-verbaal van de werkzaamheden wordt opgemaakt. Zie over de bekendmaking ook de toelichting bij artikel 13.

Artikel 13. Uitslag

In artikel 13 zijn bepalingen opgenomen over de taken van het centraal stembureau bij de telling, de vaststelling en de bekendmaking van de uitslag van een referendum. Deze wijken deels af van desbetreffende bepalingen in de Kieswet of vullen deze aan. Zie de toelichting bij artikel 12.

Onder andere artikel P23 van de Kieswet (onderdeel van paragraaf 4) is van overeenkomstige toepassing verklaard. Daarin is geregeld dat het centraal stembureau zijn proces-verbaal met weglating van de ondertekening onverwijld op een algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar maakt. Daarbij is ook bepaald dat hiervoor bij ministeriële regeling een internetadres kan worden aangewezen. Dat laatste is op het moment van verschijnen van deze modelverordening nog niet gebeurd.

In het tweede lid van artikel 13 is verder bepaald dat het centraal stembureau de uitslag aan de raad overbrengt. Het vierde lid regelt dat de raad een uitspraak doet over de wettigheid van de stemming.

Artikel 14. Strafbepaling

Op grond van artikel 154, eerste lid, van de Gemeentewet kan de raad op overtreding van een verordening een straf stellen van ten hoogste drie maanden hechtenis of een geldboete van de tweede categorie (€ 4.150,- in 2019). Voor het bepalen van wat strafbaar is, is aangesloten bij hoofdstuk Z, paragraaf 1, van de Kieswet.

Procesoverzicht Referendum op initiatief kiesgerechtigden

(volgens Model Referendumverordening (model, december 2019))

Voorwaarden vooraf

Acties	Wie	Model referendumverordening
Vaststellen verordening	Raad	
Benoemen leden referendumcommissie	Raad	Artikel 3, eerste lid
Formulier voor ondersteuningsverklaringen ontwikkelen	Voorzitter van de raad, na advies referendumcommissie	Artikel 4, eerste lid, onder b Artikel 5, vierde lid

Inleidend referendumverzoek

Acties	Wie	Model referendumverordening
Kiesgerechtigden willen verzoeken om referendum en vragen om formulier voor ondersteuningsverklaringen Verstrekking formulier waarop ontwerp raadsbesluit en datum waarop formulier wordt verstrekt staan vermeld	Voorzitter van de raad, na advies referendumcommissie	Artikel 4, eerste lid, onder b Artikel 5, vierde lid
Indienen inleidend verzoek bij voorzitter raad	Initiatiefnemers / kiesgerechtigden	Artikel 5, tweede lid
Onderzoek geldigheid ondersteuningsverklaringen, advies aan raad	Voorzitter van de raad	Artikel 5, vijfde lid
Besluit over geldigheid inleidend verzoek en of ontwerp raadsbesluit referendabel is	Raad, na advies referendumcommissie	Artikel 5, zesde lid Artikel 4, eerste lid, onder a Artikel 2, tweede lid
Behandeling ontwerp raadsbesluit, stemming over moties en amendementen, stemming over ontwerp raadsbesluit wordt aangehouden	Raad	Artikel 5, zevende lid

Definitief verzoek

Acties	Wie	Model referendumverordening
Verstrekking formulier voor ondersteuningsverklaringen, plus openstellen digitale mogelijkheid	Voorzitter van de raad, na advies referendumcommissie	Artikel 6, vierde lid
Periodieke bekendmaking tussenstand aantal geldige ondersteuningsverklaringen	Voorzitter van de raad	Artikel 6, zesde lid
Indienen definitief verzoek bij voorzitter van de raad	Initiatiefnemers / kiesgerechtigden	Artikel 6, tweede lid
Onderzoek geldigheid ondersteuningsverklaringen, advies aan raad	Voorzitter van de raad	Artikel 6, vijfde lid
Besluit over geldigheid definitief verzoek	Raad	Artikel 6, achtste lid

Na besluit dat er een referendum komt

Actie	Wie	Model referendumverordening
Besluit over datum	Raad, na advies referendumcommissie	Artikel 8, eerste lid Artikel 4, eerste lid, onder a
Besluit over vraagstelling, antwoordcategorieën en eventueel de stemprocedure	Raad, na advies referendumcommissie	Artikel 9, eerste lid Artikel 4, eerste lid, onder a
Besluit over budget voor organisatie en voorlichting referendum	Raad	Artikel 10, eerste lid
Besluit over subsidieplafond	Raad	Artikel 10, tweede lid
Bekendmaking subsidieplafond en subsidietermijnen	Burgemeester en wethouders	Artikel 10, zesde lid
Vaststellen budget ten behoeve van voorlichting over het referendum	Raad	Artikel 10, eerste lid
Organisatie dag van stemming	Burgemeester en wethouders	Artikel 12
Subsidieverlening	Burgemeesters en wethouders, na advies referendumcommissie	Artikel 10 Artikel 11 Artikel 4, eerste lid, onder c

Na het referendum

Actie	Wie	Model referendumverordening
Vaststellen uitslag	Centraal stembureau	Artikel 13, eerste lid
Bekendmaking uitslag en proces-verbaal	Central stembureau	Artikel 13, tweede lid
Besluit over wettige wijze stemming	Raad	Artikel 13, vierde lid
Besluit over aangehouden ontwerp raadsbesluit	Raad	Artikel 5, zevende lid
Vaststelling subsidies	Burgemeester en wethouders	Artikel 11, zesde lid